

UOT 394

NİZAMİ GƏNCƏVİNİN ƏSƏRLƏRİNDƏ VALİDEYN-ÖVLAD MÜNASİBƏTLƏRİ

¹DADAŞZADƏ ƏHLİMAN İBRAHİM oğlu
²MƏHƏRRƏMOVA ELZA XANIŞ qızı
³HÜSEYNOVA MƏHSƏTİ HAFİS qızı
Sumqayıt Dövlət Universiteti, 1,2 – müəllim
SDU nəzdində Sumqayıt Texniki Kolleci, 3 - müəllim
ehlimandadaszade@gmail.com

Açar sözlər: Nizami, Gəncə, xəmsə, ailə, övlad, tərbiyə, adət-ənənə, əxlaq, məhəbbət

Bu il 880 illik yubileyini dövlət səviyyəsində qeyd etdiyimiz ümumbəşəri ideyalar tərənnümçüsü Nizami Gəncəvinin (1141-1209) əsərlərində təlim-tərbiyə məsələləri böyük yer tutur. Nizami pedaqoq olmasa da, pedaqogikaya aid əsər yazmasa da, öz dərin mənalı və hikmətli əxlaqi nəsihətləri, tərbiyəedici fikirləri ilə zamanüstünə qalxaraq valideynlərə, gənclərə, ailə-övlad münasibətlərinə aid ibrətamiz fikirlər söyləyib. O, bütün poemalarında, oğlu Məhəmmədə nəsihətlərində insan mənəviyyatını təşkil edən əxlaq normalarının gözlənilməsinin vacibliyini vurğulayırdı. Məhz buna görə də, Nizami poemalarında ailə, ata-oğul, ana-qız, valideyn-övlad münasibətləri, ata qayğısı, ana yanğısı və s. məsələlərə dair çox qiymətli fikirlər yer alır. Nizamiyə görə, kimliyindən, ictimai vəzifəsindən asılı olmayaraq, hər bir valideyn övladına qayğı göstərməli, onun fəzilətli və qəbahətli hərəkətlərinə məsul olmalı, övladının qəbahətlərinə güzəşt etməməlidir. Nizami bu böyük ictimai problemi “Xosrov və Şirin” əsərində Hürmüzd, Xosrov timsalında çox kəskin qoymuşdur. Hürmüzdün oğlu şahzadə Xosrov “dəniz incisi”, “nurlu çıraqların birincisi” olmasına baxmayaraq, rəiyyəti incitdiyinə görə atası tərəfindən ağır cəza alır. Nizami bununla qanunu pozanların, xalqa ziyan yetirənlərin, şahzadə olsa belə, cəzalandırılmasını zəruri sayır və Hürmüzdün ədalətli hökmünü alqışlayırdı.

Hanı o ədalət, o insaf hanı?

Verə öz oğluna belə cəzanı.

İndi yüz yoxsulun tökülsə qanı,

Durub tərəf çıxan bir adam hanı? [1, s.60-62]

Nizami qeyd edirdi ki, yaxşı övladın hərəkət və əməlləri valideyni sevindirir, fərəhləndirir.

Övladın iqbali əgər yar olar,

Ata sevincindən bəxtiyar olar.

Nizami insanlıq tarixində əbədi təkrarlanan atalar və oğullar, valideynlər və övladlar arasındakı münasibətlərin qanunauyğun mahiyyətini açaraq qeyd edir ki, valideynlər hər cür əziyyət və çətinliyə ona görə qatlaşırlar ki, onlar övladlarının xoşbəxt, ağıllı, kamallı olmalarını, sağlam böyümələrini istəyirlər.

Oğul, sözlərimə yaxşı qulaq as!

Ata nəsihəti faydasız olmaz.

Ucalmaq istəsən, bir kamala çat,

Kamala ehtiram göstərər həyat.

Bir elm öyrənmək istədikdə sən

Çalış ki, hər şeyi kamil biləsən. [2, s.51]

Nizami valideynləri tut ağacı deyil, nar ağacı olub, övladlarına qayğı göstərməyə çağırır.

Var başında şaxlar meyvəni müdam,

Təpik vurmaz ona, odur, bir adam.

*Tut öz meyvəsini yerlərə tökər,
Odur ki, hər tərpkdən bir əziyyət çəkər.* [1, 60-62]

Nizami oğlu Məhəmmədə nəsihətlərində bütün gəncləri elm öyrənməyə, sənət sahibi olmağa çağırırdı. Nizami oğlu Məhəmmədə üç dəfə («Xosrov və Şirin»də, «Leyli və Məcnun»da, «Yeddi gözəl»də) nəsihət etmişdir. Nəsihətlərin mahiyyəti və məzmunu hər bir yaş dövrünə (uşaqlıq, yeniyetməlik, gənclik) uyğun gəlir. *Nizami birinci nəsihətində* gözünün nuru, dilinin əzbəri, qəlbinin qüruru olan yeddi yaşlı oğluna əlinə qələm alıb bilik öyrənməyi, tərbiyəli, namuslu olmağı məsləhət görür. [1, 342] *Nizami ikinci nəsihətində* on dörd yaşlı başı sərv kimi göylərə uçan oğluna müraciət edərək deyir ki, *qəflətdən oyanma, qeyrət vaxtıdır, indi hünər vaxtı, şöhrət vaxtıdır*. Nizami onunla keçən uşaqlıq həyatının arxada qaldığını, elmi öyrənməyin zəruriliyini qeyd edib oğluna deyir ki, uşaqlıq əslini sorsalar da, sonralar bunu yada salan olmur. *Səadəti, xoşbəxtliyi kamalla, ədəblə əldə etmək olar*. Nizami oğlunun şeirə, sənətə həvəs göstərdiyini xüsusi qeyd edir. Nizami oğluna həyatda faydalı bir peşəyə sahib olmağı, elmlər elmi olan fəqihliyi və təbibliyi öyrənməyi məsləhət bilir. Nizami onu da oğluna xatırladır ki, hər hansı bir elmi öyrənərkən onu kamil bilmək lazımdır. [2, s.51] *Nizami üçüncü nəsihətində* oğlu Məhəmmədə deyir ki, *şöhrətin, Məhəmməd, taleyin xoşdur. Adına yaxşılıq möhürü vurub yaxşı dostlar aramaq, hər zə-hər zə danışan dostlarından uzaq olmaq lazımdır*. [3, s. 48]

Şair oğluna özünü zalımlardan qorumağı, getdiyi yolun çətinliklərini nəzərə almağı, ayıq-sayıq olmağı, yaxşı adamlarla ünsiyyət yaratmağı, hünər göstərməyi, ər olub qapılar açmağı, elm öyrənməyi, özünü dərk etməyi və özünü tanımağı, əməklə məşğul olmağı məsləhət görür və deyirdi ki, özünü dərk edən, əməkdə iştirak edən hər kəs dirilik suyu içə bilər, həyatda özünə xoş güzəran yarada bilər.

Nizami əsərlərində ailə, sevgi məsələlərindən bəhs edərkən nikaha münasibətini bildirmiş, təmiz, namuslu, səmimi ailəyə yüksək qiymət vermişdir. Bu baxımdan, Şirin obrazı daha səciyyəvidir. Şirin özünün təmiz, ulvi əxlaqı, sədaqəti, mərdliyi, cəsurluğu, isməti və namuslu olması, dözümlülüyü ilə seçilir. Şirin bu keyfiyyətləri bibisi Məhin Banudan əxz etmişdir. Şirinin Xosrovla sevgi macərəsindən xəbər tutan Məhin Banu Şirinə bir ana kimi qayğı göstərərək ona öz adını yüksək tutmağı tapşırır və ona belə bir nəsihət verir: «Ey dünya gözəli Şirinim mənim, sən gözəllərin gözəlisən. Sənin bir nazın yüz şahlığa dəyər. Sənin səadət isməti və nəzakətindədir. Sən uşaq olduğun üçün yaxşını-pisdən ayıra bilmirsən, ona görə səni xəbərdar edirəm ki, dünya hiylələr üzərində qurulmuşdur. Hər şeyi yüz dəfə ölçüb, bir dəfə biçmək lazımdır, mənim ürəyimə damıb ki, vətənimizə gələn qonaq Cahangir səninlə qovuşmaq niyyətindədir, qorxuram səni Şirin dilə tutub min cür sözlərlə başını oğurlayıb namus və qeyrətinə sataşar. Bil və agah ol ki, onun sənin kimi on minlərlə gözəl-göyçək kənizi var, hər gecə biri ilə kef çəkməyə onlar adət etmişlər. Sən bilməlisən ki, qadının ləyaqət və qeyrəti, başının ucalığı onun öz şərəf və ləyaqətini qorumaq ilə yanaşı, həm də vətənin qeyrətini qoruması deməkdir. Mənim sizə nəsihətim belədir: “Əgər, doğrudan da, Xosrov səni həqiqi mənada arvad etmək istəyirsə, qoy adət üzrə sənə elçi göndərsin, hansı ki bu elçilik eyni zamanda sənin namuslu, qeyrətli olduğuna dəlalat edir. Qadın heç vaxt kişinin dalınca düşməməlidir, bu onun ləyaqətini alçaltdır.” [1, s.118] Nizami Məhin Banunun dili ilə Şirinə etdiyi bu nəsihətilə Azərbaycan xalqına xas olan müsbət qadın obrazı yaradıb.

Şirin adı gözəl deyil. O, at oynadan, qılınc çalan, ox süzdürən, qalxan tutan, çövkən oynayan qəhrəman bir qızıdır. Şirin qadın qəlbinin simfoniyasını, şəriyyətini, qadın iradəsinin möhkəmliyini, qadın sevgisinin paklığını əks etdirir. Yüksək hisslərlə sevən Şirin həm də zamanın müəyyən etdiyi qaydalardan kənara çıxmır, sevdiyi adamın rəsmi, kəbinli arvadı olmaq istəyir. O, Xosrovu cəsərlə döyüşə, taxtını, tacını geri qaytarmağa çağırır. Xosrovun tək, sərxoş Qəsri-Şirinə gəlməsi Şirinin xoşuna gəlmir. O, qəsrin qapılarını bağlatdırıb Xosrovu içəri buraxmır. Ona qəsrədən kənardə şahənə qəbul düzəltdirir, atının ayaqları altına xalı döşətdirir, sevgilisinə qızıl taxt qoydurur, eyvanda duraraq Xosrovla söhbət edir. Şirin böyük ürəklə sevdiyi Xosrovla kəbinsiz evlənmir. Şirin nurlu, parlaq günəşə, aya, firuzə gülşənə, ölümsüz əbədiyyətə and içir:

*And olsun daima ayıq xilqətə,
And olsun bədənə qida verənə,
And olsun canlara şəfa verənə,
Hərçənd ki, şahsan, kəbinsiz yenə
Yetişə bilməzsən istəklərinə. [1, s.275]*

Nizami qadınla kişinin bir-birinə olan məhəbbətini nikahla təsdiq ediləndən sonra fəzilət hesab etmiş, nikaha əsaslanmayan intim münasibətləri isə qəbahət saymışdır.

Nəhayət ki, kəbin kəsildikdən sonra Şirin Xosrovla evlənir. Bundan sonra Şirin Xosrova cəmiyyət, insanlıq haqqında düşünmək və s. keyfiyyətləri aşılıyır. Şirin həmişə eşqinə sədaqətli qalır. O, Xosrovun bütün var-dövlətini yoxsullara paylayır, şahənə bu dəfn mərasimi düzəldir. *“Matəm mərasimi böyük bir ah-zar içində hərəkətə gəlir. Başu açıq cariyələr və xidmətçilər arasında Şirin nazlı-nazlı... gözlərindəki sürməsi, yanaqlarında ənliyi, dodaqlarında allığı və gərdəninə tökülmüş saçları ilə gözəlliyinin cazibəsini daha da artıraraq yeriyirdi. Başında sarı örpəyi və əynindəki al geyimi ilə baxanları bihuş edirdi. Hər kəs bu halda əri Xosrovun ölümündən Şirinin məmnun qaldığını güman edir, bu görünüş, xüsusən Şirinin yeni vurgunu, ata qatili Şiruyəyə ümidlər bəxş edirdi.*

Matəm dəstəsi türbə önündə dayanır. Təzə bir gəlin kimi təravətli olan Şirin cənazə ilə bərabər türbənin içinə daxil olur, padşahın cənazəsi üstünə gəlir və fəryad qopararaq əlindəki xəncəri öz köksünə sancır, isti qanı ilə sevimli ərinin soyuq cəsədini isidir”.

Bununla da, Şirin özünün xarakter bütövlüyünü, məhəbbətinə sonsuz sədaqətini bir daha təsdiq edir. Nizami bu ölümü alqışlayır.

*Alqış bu ölümə, əhsən Şirinə,
Öldürən Şirinə, ölən Şirinə.
Məhəbbət yolunda ölüm budur, bax
Bu sevgini dünya unutmayacaq.*

Şirinin məzar daşına yazılan bu sözlər də onun mərdliyini, sadıqlığını təsdiq edir.

*Bu Şirindən başqa kimsə dünyada
Özünü bir kəsə etməmiş fəda. [1, s.335]*

Şirin öz yüksək mənəviyyəti, sədaqəti, dostluğu ilə Azərbaycan qadına məxsus olan ali keyfiyyətləri özündə təcəssüm etdirir. Şirin həm də elm və biliyə rəğbət bəsləyən, ilk məhəbbətinə son nəfəsinə qədər sadıq olan fədakar bir sevgili kimi təsvir edilir. Şirinin yaradıcılığı bu ideal qadın obrazında vətən qızlarına cəsarət, qürur, ismət, mənəvi yüksəklik, mərdlik kimi gözəl sifətləri aşılıyır:

*Bilirsən, baş uca olduğu zaman
Xoşdur ərə getmək, eşqibazlıqdan.
Şirin bu sözlərə qulaq asırdı,
Qəlbinə yatırdı bu sözlər yaman,
Onun da könlündə bu oldu yanan.
Yeddi parlaq göyə and içdi Şirin,
Müqəddəs kitaba eylədi yəmin.
«Gözümdən qanlı yaş töksəm də heyhat,
Olsam olacağam bir halal arvad».*

Nizami «Leyli və Məcnun» əsərini ərəb torpağında yaşayan bir ailənin təsviri ilə başlayır. Bu ailə dövlətlidir, şan-şöhrətlidir. Lakin ailə övlad həsrəti ilə yaşayır. Ailənin yeganə arzusu budur:

*İnsan bu dünyada daima yaşar,
Yurdunda bir övlad qalsa yadigar.*

Ailə başçısı olan kişi çox acı doydurur, nəzir-niyaz paylayır, ümidini Yaradandan üzmür, qəlbi övlad arzusu ilə yanır. Nizami yazır ki, Allah bu kişinin naləsini eşidib ona bir oğul pay verir. Bu, dövlətli, şan-şöhrətli kişi övladının üzünə baxan kimi, xəzinəsinin qapısını ellərin üzünə açır. Ata övladının boy atmasından vəcdə gəlir, böyük həvəs və sevinclə oğlunu məktəbə göndərir. Oğul

böyüyür, atanın saçları bəyazlaşır. Oğlunun məhəbbət macərəsı onu narahat edir. O, qəbilənin ağsaqqallarını başına toplayıb onlardan məsləhət istəyir, hamı el qaydası ilə elçi getməyi məsləhət görür. Onlar böyük bir cəllalla Leylinin qəbiləsinə üz tuturlar. Ata Leylinin atasına qohum olmaq məqsədilə gəldiyini bildirir.

Məcnunun atasını dinləyən Leylinin atası cavabında ona deyir ki, bu işdə dostluq, qohumluq olsa da, baş tutan sevda deyil, çünki oğlunu ərköyün böyütmüsən, el ona divanə deyir. Divanələr isə bizə tay ola bilməz. Əvvəlcə ona dua edin, ağıllansın, sonra məhəbbətdən danışa bilərsiniz. Belə bir cavabı eşidən Məcnunun atası sarsılır.

Ata üçün övladdan şirin nə ola bilər? Ata oğluna yalvarır, nəsihət verir. Eldə, obada çoxlu gözəllər olduğunu söyləyir. Leylini unutmamı məsləhət edir. Lakin ata buna nail ola bilmir, çünki Məcnun Leylini sevdi. Məcnun öz sevgilisindən əl çəksəydi, o, adı adama çevrilib eşqə, insanlığa, Məcnun məhəbbətinin ucalığına və ölümsüzlüyünə xəyanət etmiş olardı.

Məcnunun atası oğlunu Kəbəyə aparıb ona yalvarır, onun Allaha üz tutmasını, eşqi, məhəbbəti unutmamasını xahiş edir. Bunun əvəzində Məcnun Kəbənin müqəddəs daşını öpərək Allaha üz tutub deyir:

*Mənə deyir, kor qal, eşqi burax,
Bu dost məsləhəti deyildir ancaq.
Eşq ilə yaşayır aləmdə səsim,
Eşqsiz aləmdə batar nəfəsim.[2, s.81]*

Bununla Məcnun orta əsrlərin saxta baxışlarına, ailə münasibətlərinə meydan oxuyur, məhəbbətin, qarşılıqlı anlaşmanın müqəddəsliyini təsdiq edir. O, yaşadığı dövrün qayda-qanunlarına nifrət edir, belə bir vəziyyətlə barışa bilmir. Məcnunun faciəsi yalnız dövrünün ailə qayda-qanunlarının, ənənələrinin, məhəbbətin faciəsi olmayıb, müqəddəs insani hisslərin, münasibətlərin, insanlığın faciəsidir. Nizami insanlığın bu faciəsinin səbəbini «İskəndərnamə» əsərində çox obrazlı şəkildə gözün gələsinin nə üçün qara olması sualı ilə mənalandıraraq belə deyirdi:

*İnsanda insanlıq öləndən bəri,
İtmiş insanlığın parlaq gövhəri.
İnsanlıq nəqşini oxusan bir-bir,
Bilərsən, bugünkü insanlıq nədir,
Bəbəyin qapağı neçin qaradır?
İnsanlıq ölmüşdür, matəm saxlayır.*

Leyli orta əsrlər şəraitində qadınların oyanmasının, insanlığı dərk etməsinin ümumiləşdirilmiş rəmzidir. Lakin zəmanə Leylinin insanlığını, mənəvi azadlığını qəbul etmir. Qadına əşya kimi baxan zəmanə onu asanlıqla alıb-sata bilər. Leyli öz daxili aləmində insanlığın əbədi məşəlini gəzdirən, özünün uğursuz, lakin müqəddəs, əlçatmaz məhəbbətinə sadıq bir insan kimi yaşayır. Məcnun kimi sevən, yanan, onuntək şəhid olan Leyli, Məcnunun qadın obrazıdır. Fərq ondadır ki, Məcnun dövrünün amansız qayda-qanunlarından qaçıb biyabanda vəhşilərlə yaşaya bilər, özünü zəncirləyib Leylini görə bilər, təbiətin azad qoynunda heyvan dostları ilə birgə nəfəs ala bilər, sərbəst hərəkət edir. Lakin bunları Leyli edə bilmir. Onun yeganə çıxış yolu özi ilə, öz daxili aləmi ilə yaşamaq, öz sevgisinə sadıq qalmaqdır.

İbn Səlam Leyliyə yaxınlaşmaq istəyəndə Leyli ona bərk bir sillə vurur. Bu sillə humanist Nizaminin İbn Səlamın təmsil etdiyi orta əsrlərin qanunlarına, ailə adət-ənənələrinə, qadına alçaq nəzərlərlə baxma təsəvvürlərinə, baxışlarına vurduğu sillədir.

Leyli ölən zaman ilk dəfə eşqini və dərdini anasına açır, dərin bir kədərlə qan rəngli kəfən arzulayan Leyli məhəbbət və həsrət dolu dillə Məcnunu anasına tapşırıb dünyadan köçür. Onun anasına vəsiyyəti, Məcnunla bağlı həsrət dolu sifarişləri misilsiz, ulvi bir qüdrətə malik saf, təmiz məhəbbətin harayıdır, zəmanəsinin zəncirini qıra bilməyən, dövrünün məcnunu olan Məcnun və Leylinin hüdudsuz məhəbbətidir.

Əsərdəki İbn Səlam zəmanəsinin güclü, hədsiz hüquqları olan bir adamıdır. İbn Səlam öz səviyyəsində, Leylinin və Məcnunun valideynləri ilə eyni mövqedə dayanan bir qadınla ailə qurub dinc bir həyat keçirə bilirdi. Lakin o, belə etmir. Pulla, böyük dəbdəbə ilə Leylini alır. Leylinin atasına da bu lazım idi. Amma İbn Səlamın bədbəxtliyi şəxsi bədbəxtlik olmayıb, onun zəmanəsinin bütün kişilərinin bədbəxtliyidir. Bunun səbəbləri isə İbn Səlamın əsaslandıqları baxışlardır. Ailə ənənələri, dövrün qayda-qanunları, onların ailəyə, qadına, məhəbbətə münasibəti və ən nəhayət sevməyi dəlilik hesab edən bir cəmiyyətin antihumanist mahiyyətidir. [2, s.134-139]

Leyli və Məcnunun valideynlərinin timsalında orta əsrlərin qayda-qanunları, ailə ənənələri ilə yaşayan, lakin onlara tanış olmayan baxışlarla qarşılaşan və ağır zərbələr alıb mənən sarsılan adamların həyat tərzi, taleyi, baxışları əks olunur. Nizami "Leyli və Məcnun" poemasında iki nəcin, ağıllı, şair təbiətli gəncin fəlakətinə səbəb olan, onların təmiz məhəbbətini tapdalayıb puç edən feodal əxlaq qaydalarını, şəxsiyyət azadlığını buxovlayan adət-ənənələri, qadınların hüquqsuzluğunu, ağıllıların dəli sayan mühiti, gəncliyin qəmli taleyini təsvir edir.

Nizaminin səmimi və müqəddəs ailəyə münasibəti «Yeddi gözəl»də poetik ifadəsini tapmışdır. Nizami bu əsərdə də Bəhrəmın tərbiyəsinə xüsusi diqqət yetirir, onun həyat salnaməsini poetik dillə təsvir edir. Bəhrəm yeddi gözəlin hər birinin özünəməxsus məzmunlu söhbətlərini dinləyir, onlardan konkret nəticələr çıxarır. Nizami Şərq aləmində geniş yayılmış Xeyir və Şər qüvvələrinə özünün dərin fəlsəfi, poetik münasibətlərini bildirərək xeyir qüvvələrin tərəfində durub onların qələbəsinə sevinir. Nizami əvvəlki əsərlərində olduğu kimi, «Yeddi gözəl»də də öz ideyasına sadıq qalaraq ailə, nigah məsələlərinə münasibətini bildirir, nigahın birliyin şərti, nəsilərin davamı olduğunu göstərir. O, bu məsələni Çin gözəlinin danışdığı «Xeyir və Şər» nağılında təsvir edir, Şərin kor etdiyi Xeyiri kürd qızı evlərinə gətirir, gözəl bir oğlanın faciəsini atasına bildirir. Ata qızı ilə Xeyiri müalicə edir. Xeyirin kor edilmiş gözlərinə işıq gəlir. O böyük xeyirxahlığa namuslu əməyi ilə cavab verir. Xeyir kürdün qızını sevir, lakin O, məhəbbətini bildirməkdən çəkinir. Çünki Xeyir kasıb, kürd isə dövlətlidir. Xeyir qəlbində baş qaldıran hisslərini soyutmaq, unutmaq məqsədilə bu yerlərdən uzaqlaşmağı qərara alır. Məqsədini qoca kürdə bildirir. Dünya görmüş qoca bu nəcib və əməksevər oğlana onun kürəkəni olmasını, bir yerdə qalıb xoş güzəran keçirməsini təklif edir. Kürd çox böyük təntənə ilə qızına toy edir, onları nikahla bir-birinə bağlayır. Nizami bunu belə ifadə edir:

*Kürd vida əylədi şirin yuxuya,
Oyananda görməkçin tədarük toya.
Nikah ki birliyin əzəl şərtidir,
Onunla nəsilər inkişaf edir.* [3, s.225-243]

Nizami ailəni cəmiyyətin özəyi, ilkin birliyi hesab edir. Bu ilk birliyin əzəl şərti nikahdır, kəbindir. Nizami bütün əsərlərində nikahı zəruri sayır, çünki nikah qarşılıqlı məhəbbətin, anlaşmanın nəticəsidir. Ona görə də, şair cəmiyyətin mənəvi saflıq və əxlaqi kamilliyini ailədə görür, ailə həyatına, ailə münasibətlərinə yüksək qiymət verir. Nizami zorla, pulla qurulan ailənin əleyhinə çıxaraq, həqiqi məhəbbətin ailə səadətinin əsası olduğunu döndə-döndə qeyd etmişdir. Nizami haqlı olaraq deyir ki, bir kişinin bir neçə arvadla əylənməsi, həyatın mənasını şəhvətdə görməsi əxlaqi sayıla bilməz. Onun fikrincə, çox arvad alan axırda tək qalar. Nizamiyə görə, ***kişinin pozğunluğu, qadının vəfasızlığı ailənin fəlakətidir. Qarşılıqlı məhəbbət, həya, ismət olmayan ailədə səadət aramaq ağılsızlıqdır. Qadının isməti ərin zinətidir.***

Beləliklə, poeziyası dirilik suyu olan, doqquz yüzilliyin arxasından günəş kimi boylanan, gur səsi ilə hər yanda səslənən, uca sərvi kimi göylərə yüksələn Nizaminin təlim-tərbiyə haqqındakı ölməz fikirləri bu gün də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Xalqımızın milli mənlik ləyaqətinin təşəkkül tapdığı indiki şəraitdə Nizami irsindəki təlim-tərbiyə fikirlərinin şah beyləri əsasında gənc nəslə tərbiyələndirmək, gəncliyin mənəvi aləminə Nizami hikmətlərindən nur çiləmək zəruridir. Nizaminin "Xəmsə"si keşməkeşlərinə sinə gələrək bu günümüze gəlib çıxmış, Nizami isə gəncliyin ən müdrik tərbiyəçisinə çevrilmişdir.

Bütün bu deyilənlərin məntiqi sübutudur ki, Azərbaycan xalqı həmişə bu fəvqəlbəşər şəxsiyyətin isindən faydalanmış, eyni zamanda bu dahi şəxsiyyət dünya elm və mədəniyyətinin zirvələrində dayanmışdır. Belə ki, 1941-ci ildə SSRİ-də Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyi keçirilib, 1991-ci ildə dahi mütəfəkkirin 850 illiyi şərəfinə UNESCO tərəfindən “Nizami İli” elan olunmuşdur. Azərbaycan müstəqillik qazanandan sonra tariximiz və mədəniyyətimizə, elmi irsimizə yüksək səviyyədə diqqət ayıran Azərbaycan dövləti bu istiqamətdə xeyli iş görmüşdür. Cənab Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2021-ci il Nizami Gəncəvinin 880 illik yubileyi münasibəti ilə Azərbaycanda “Nizami İli” elan edilib. Bu da öz növbəsində insanlıq tarixinin böyük dühasının yaradıcılığının müxtəlif aspektlərini daha dərinlən tədqiq edərək müasir təlatümlü sosial-mədəni mühitdə istifadə etməyə və dünyada təbliğinə geniş imkanlar açır. Biz də kiçik araşdırmamızda yaranan imkandan istifadə edərək, Nizaminin geniş tərbiyəvi-əxlaqi görüşlərindən övladlarımızın və yetişən gənc nəslin tərbiyəsində istifadə aspektlərinə işıq tutmağa çalışmışıq.

ƏDƏBİYYAT

1. Nizami Gəncəvi. Xosrov və Şirin. Bakı: Lider, 2004, 392 s.
2. Nizami Gəncəvi. Leyli və Məcnun. Bakı: Lider, 2004, 288 s.
3. Nizami Gəncəvi. Yeddi gözəl. Bakı: Lider, 2004, 336 s.
4. Nizami Gəncəvi. Sirlər xəzinəsi. Bakı: Lider, Bakı, 2004, 264 s.
5. Nizami Gəncəvi. İsgəndərnamə. İqbalnamə. Bakı: Lider, 2004, 256 s.
6. Nizami Gəncəvi. İsgəndərnamə. Şərəfnamə. Bakı: Lider, 2004, 256 s.
7. Mədədzadə, K. M. Nizami Gəncəvi əsərlərində fəlsəfi ideyalar / K. M. Q. Mədədzadə // Sumqayıt Dövlət Universiteti. Elmi xəbərlər. Sosial və humanitar elmlər bölməsi. Sumqayıt: SDU, – 2021. – c. 17. – No 2. – s. 54-56; <https://elibrary.ru/item.asp?id=46294134>

РЕЗЮМЕ

ОТНОШЕНИЯ РОДИТЕЛЕЙ И ДЕТЕЙ В ПРИЗВЕДЕНИЯХ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ *Дадашзаде А.И., Махаррамова Е.Х., Гусейнова М.Н.*

Ключевые слова: *Низами, Гянджа, Хамсе, семья, дети, воспитание, традиции, нравственность, любовь.*

В статье рассматривается возможность применения позитивных духовно-нравственных, воспитательных идей, касающихся семьи, отношений родителей и детей в творчестве мыслителя-поэта мирового уровня Низами Гянджеви, к проблемам социально-культурной среды современности. В стихотворениях Низами Гянджеви (1141-1209), великого представителя азербайджанской литературы и мирового научного и культурного наследия, вошедших в знаменитую «Хамсе» девять веков назад, затрагиваются ценности, отражающие вызовы мира. В статье рассмотрены возможности их педагогического концептуального применения в современных семейных отношениях.

SUMMARY

RELATIONS OF PARENTS AND CHILDREN IN THE WORKS OF NIZAMI GANJAVI *Dadashzade A.I., Maharramova E.Kh., Huseynova M.N.*

Key words: *Nizami, Ganja, Khamsa, family, children, upbringing, traditions, morals, love*

The article considers the possibility of applying positive spiritual, moral, educational ideas concerning the family, relation of parents and children parent relations in the work of the world-class thinker-poet Nizami Ganjavi to the problems of the socio-cultural environment of our time. In the poems of Sheikh Nizami Ganjavi (1141-1209), a great representative of Azerbaijan and the world scientific and cultural heritage, included in the famous "Khamse" nine centuries ago the values reflecting the challenges of the world. The possibilities of their pedagogical conceptual application in modern family relations are touched upon.

Daxilolma tarixi: İlk variant 06.04.2021
Son variant 12.05.2021